

Ismertetések és bírálatok.

KÚNOS IGNÁCZ: *Oszmán-török nyelvkönyv.* (Janua linguæ Ottomanicæ.) Budapest, 1905. A Keleti Kereskedelmi Akadémia kiadása. 8-r. VIII+524+94 l.

Ezen vaskos kötet tartalma a következő: 1. népnyelvi és irodalmi szövegek; az előbbieket nagyjából a szerző saját gyűjteményéből valók s nagyolt latinbetűs átírással vannak közölve; az irodalmi szövegekben «nem annyira a kiejtés hűségére, mint inkább a leírt anyag átírására» törekedett; a szövegeket rövid irodalmi utójegyzetek kísérik vagy bevezetések előzik meg; 2. a népnyelvi szövegekhez való szójegyzék; 3. az oszmán-török köznyelv nyelvtana; 4. a török írásfajok ismertetése; közgazdasági és kereskedelmi iratok, pénznemek stb. faksimiléi; 5. a török irodalmi nyelv alaktani sajátosságai; 6. az irodalmi szövegekhez való szójegyzék; e két utóbbinak összeállításánál a szerzőnek «hathatós segítségére» volt GERMANUS GYULA bölcsészethallgató; 7. arab-írástól szövegek.

Erről a munkáról két külföldi ismertetője hazai folyóiratainkban igen elismerőleg, sőt mondhatni, szinte szokatlan lelkesedéssel nyilatkozott. Az egyik, MELIORANSKIJ PLATON a Keleti Szemlében (VI. 370—1) megjelent rövid ismertetését azzal kezdi, hogy «mit innigster Freude begrüßen wir das neue Werk des um die Turkologie so hochverdienten Dr. J. Kúnos», azután a chrestomathiáról azt mondja, hogy az «vollständig», a fonétikai és a nyelvtani rész «ist auch genau und vollständig». — Másik ismertetője, WINKLER HENRIK boroszlói tanár a M. Nyelvőrben (XXXIV. 514—516) nemcsak «fényes könyv»-nek mondja, hanem olyan dicsérettel is illeti, a milyent emberi alkotásra csak a túlzó lelkesedés mondhat, t. i. azt mondja róla, hogy «tökéletes munka». Szerinte «a latin betűkkel való átírás igazán példaszzerű», s «a tulajdonképeni alaktan nagyon bő és tökéletes»; az igeképzésről és az igenevekről szóló szakasz — a melyben W. szerint «Kúnosnak élelslátása... annyira szembetűnő» — «rövidsége mellett is rendkívül teljes, pontos és áttekinthető», s «hasonló rend és vilá-

gosság jellemzi a névszóképzés tárgyalását», és «a példák bősége s a szerző olvasottsága ebben a szakaszban is valóban csodálatot érdemel». Azonban a könyvnek «tökéletes» volta iránt maga W. is némi kétséget támaszt az olvasóban azzal a mondásával, hogy «talán fognak e könyvben itt-ott hiányt vagy kivetőt találni», továbbá azzal, hogy alább maga is konstatál benne kifogásolni valót és sajnálja, hogy mondattan nincsen benne.

Korántsem akarom tagadni, hogy Kúnos nyelvkönyve hasznavehető munka, a mely a kitűzött gyakorlati célnak elég jól megfelel; de nem tudományos munka. Nyelvtani része nem áll magasabb színvonalon, mint azok a nyelvtanok, a melyek — mint MELIORANSKIJ fönebb említett ismertetésében mondja — «fast alle rein praktische Ziele verfolgen». (Ez a lekicsinylés, közbevetőleg mondva, kissé különös egy szintén gyakorlati célra írt és szerkesztett munka magasztaló ismertetésében.) Az ismertető szerint «verdient das Buch von Dr. J. Kúnos besondere Beachtung, da darin fast alle Gattungen sowohl der volksthümlichen, als auch der künstlerischen Litteratur der Osmanen vertreten sind». Mindenesetre elismerést érdemel az ügyesen összeállított chrestomathia, de ez tudományossá nem teszi a könyvet; nyelvtani része pedig tudományosság tekintetében mögötte áll a jobb török nyelvtanoknak, a milyen pl. a KASEM-BEGÉ, a REDHOUSEÉ, vagy a MÜLLER ÁGOSTÉ; ez különben már magából a könyvnek gyakorlati rendeltetéséből természetesen következik.

Hogy a könyv «tökéletes» volna, mint WINKLER állítja, arról természetesen szó sincs; sőt azt kell mondanom, hogy messze áll a tökéletességtől. Nem szándékozom egészen részletes bírálatába bocsátkozni, csupán egynéhány megjegyzést akarok rá tenni, a melyeket a szerző a második kiadásban esetleg figyelembe vehet.

A hangtani részről azt mondja WINKLER, hogy «igen világos és áttekinthető. Talán még senki sem fejtette ki a török hangtant olyan érthetően, olyan röviden s mégis minden fontos részletre kiterjedve, mint Kúnos e fényes könyvében». Pedig ennek a hangtani résznek bizony nem csekély fogyatékoságai vannak. Mindenekelőtt kitűnik előle a szerző fonétikai ismereteinek hiányos volta. Az oszmán-török nyelv hangjait egészen laikus módon csak nagyjából határozza meg s rendesen egyszerűen helyettesíti a hozzájuk legközelebb álló magyar hanggal. Neki a *kef* betűvel jelölt explosívák azonosak a magyar magashangú szavak *k*-jával és *g*-jével (198. l.), holott ez a magyar *k* és *g* præpalatalis posterior, a *kef* betűvel jelölt török explosívák pedig csak bizonyos hangtani helyzetekben posteriorok, de többnyire előbbre, sőt jóval előbbre képződnek (præpalatales anteriores), azért némely

nyelvtaníró *ki*, *g^t* vagy *kj*, *gj*-vel jelöli őket. — A nyílt és a zárt *e*-féle hangok közt nem tesz különbséget (190. l.). — A gutturalis *i* szerinte «a szájüreg hátsó részén kiejtett *i*» (190. l.). — A *h* gégehang az ő táblázatán a «torokhangok» közt foglal helyet (197. l.). — Szerinte az *a* és *ā* éppúgy középső nyelvvállással képződik, mint az *o*, *ō* (191. l.), pedig ezeknek a képzése helye közt jókora a távolság. — Helytelenül mondja, hogy «diftongusok a török nyelvben nincsenek», és helytelenül folytatja így: «ha csak azoknak nem vesszük az egyes magánhangzók-nak *v*-vel való találkozását, mely esetben *av*, *ou* és *eü*-nek hangzó hangsoportok támadnak» (193. l.). Ebből nem lehet kivenni, hogy ezen hangkapcsolatokban a második elem félhangzó *u*, *ü*-e, vagy pedig bilabialis *w*, mint a kazáni tatárban. Az *ai*, *ei*, *öi* hangkapcsolatokat pedig egyáltalában nem veszi diftongusoknak, mert azt mondja: «A magánhangzókat követő *i*... rendszeren *j*-nek hangzik.» (193. l.). E részben zavaros fölfogást találunk más török nyelvstanokban (még a legjobbakban) is; így pl. MÜLLER ÁGOST azt mondja: «Diphthonge in unserem Sinne hat das Türkische nicht; die Verbindungen zwischen Vokalen und den Lauten *v j*, wie *av ev aj ej öj*, gelten als Vokal + Consonant, obwohl besonders *ej öj* fast wie *ei öi* klingen.» (Türkische Grammatik 4. l.) A dolog úgy áll, hogy a magánhangzót követő és vele egy szótagba tartozó *vav* rendszeren = *w* (NIELSEN KONRÁD szives értesítése), a magánhangzót követő *i* pedig félhangzó (*i*), tehát az utóbbi hangkapcsolatok diftongusok. — Hosszú mássalhangzó helyett a mássalhangzó «kettős kiejtésé»-ről beszél. (189/190. l.) — A *gain* (*ghain*) betűről azt mondja, hogy a hangértéke *g* és *ɣ* (196. l.), később meg azt, hogy a török egyszerűen *g*-nek ejti (200. l.); a *ɣ*-t pedig úgy határozza meg, hogy az «a lágy *g* (*gh*) átírása.» (4. l.). — Bilabialis *w*-ről említés sincs téve a könyvben; a *vav* betűvel jelölt mássalhangzó szerinte = *v*. (188, 191, 197. l.) — Sajátságos összetévesztése a terminológiának, hogy azokat a mássalhangzókat, a melyeket zöngétleneknek vagy keményeknek szokás nevezni, a szerző éppen ellenkezőleg zöngéseknek vagy lágyaknak nevezi. (215, 257. l.). — Az *ain* betűvel sehogy sem tud boldogulni; egyszer azt mondja, hogy a hangértéke *a*, *elif* (188. l.); más helyütt így szól: «Idegen eredetű, főleg már meghonosodott arab és perzsa szókban gyakran fordul elő az *á* (*ā*) hang. E hosszú hanggal egyrészt az *ain* **ع** vagy *ain-elif* **ل** hangot, másrészt pedig az idegen szókban levő hangsúlyt (!) és az *ā* hangot szokás jelölni» (194. l.), és 13 példája között 5 olyant találunk, a melyben nincs is *ain* betű. Közvetlenül ezen gallimathias után mondja, hogy «maga az *ain* hang, a török nyelvben meghonosodott szókban, többféle magánhangzónak felel meg», nevezetesen hol *a*-nak,

hol *u*-nak, hol *o*-nak, hol *ö*-nek, hol *i*-nek hangzik. (194. l.) — Mindez csupa tévedés. Az arab *ain* nem magánhangzó, hanem zöngés laryngalis explosiva, a mely úgy képződik, hogy a hangszalagok összeszorításával megalkotott zárat erősebb légáramlat pattantja föl, úgyhogy a hangszalagok széle mindjárt erősebben rezeg is. A török nyelvbe átvett arab szavak kezdő *ain* hangja általában elmaradt, de a hagyományos helyesírás megtartotta az *ain* betűt, noha semmi hangértéke sincs. A szó belsejében az *ain* betű «hiatus»-t jelöl («... peut être figuré comme un hiatus assez sensible»: REDHOUSE, Gramm. Ott. 12), azaz (NIELSEN K. szíves közlése szerint) «rövid szünetet, a mely a szoktnál erősebben kiemelt szótaghatár benyomását teszi». — A magánhangzó-illeszkedést a hangtani részben csak röviden érinti s aztán a főnévről szóló szakaszban tárgyalja kissé bővebben. Ez egészen helytelen eljárás, mert a magánhangzó-illeszkedés nemcsak a főnevekre szorítkozik, hanem valamennyi szófajra kiterjed. — Helytelen mondás az, hogy a «*s* hangnak a szó végén magánhangzói értéke van» (215. l.); azt kellett volna mondania, hogy ezzel a betűvel a szó végén magánhangzót (nevezetesen *a*-t és *e*-t) jelölnek. — Azt tanítja ugyan, hogy «kemény mássalhangzót követő lágy hangok megkeményülnek» (202. l.), mégis gyakran ír ilyen hangtani helyzetben *t* helyett helytelenül *d*-t, pl. *jaš da*, *baš da* (215. l.), *tirnakdan* (216. l.), *elek-de*, *elek-den*, *jüzük-de*, *jüzük-den* (222. l.), *baš da*, *baš dan*, *kalpak da*, *kalpak dan*, *konuk da*, *konuk dan* (223. l.), *jüksek-dir*, *ažlik da*, *dost dan* (234. l.), *gelmiš-dir*, *ölmüš-dir*, *jazmiš-dir*, *okumuš-dur* (258. l.), *sev-iš-dir*, *bul-uš dur*, *tut-uš-dur*, *čarp-iš-dir*, *kak-iš-dir*, *šik-iš-dir*, *vur-uš-dur*, *sev-iš-dir-il*, *kiz-iš-dir-il* (290. l.) stb. Ennek az az oka, hogy a török írásban ilyen esetekben majdnem mindig *ḍ* betű van alkalmazva, tekintet nélkül a megelőző hangra, de a kiejtés szerinti latinbetűs átírásban nem lett volna szabad *d*-t írni, mikor *t*-t ejtenek. — Arról a változásról, a mely zöngés és zöngétlen mássalhangzónak egymásra következtésekor szükségképpen beáll, egyáltalában nem szól, s így a tanuló nem tudja, hogy a *jaz-sam* (260. l.), *jaz-sin* (262. l.)-féle alakokat *jassam*, *jassin*-nak vagy *jazzam*, *jazzin*-nak kell-e olvasni. — Helytelen elnevezés a «magashangú *k*» és a «mélyhangú *k*» (217. l.) is; ha a közönségére való tekintettel nem akarta fonétikai elnevezésüket használni, nevezhette volna őket arab nevükön *kāf*-nak vagy *kef*-nek és *qāf*-nak, a hogy némely helyütt nevezi is (pl. *kef* 198, 199, 200; *kaf* 200. l.).

A 218. lapon azt mondja, hogy «a birtokos jelző a törökben el is maradhat», holott a birtokos jelző ragjának elmaradását érti. Az ember hajlandó volna azt hinni, hogy itt a «ragja» szó a tollában maradt, de később a birtoknévmásról szóló szakaszból (244. l.)

kitűnik, hogy a szerző a genitivus ragját nevezi «birtokosjelző»-nek, a mit semmikép sem lehet helyeselni, mert ez a műszó már régen másra van lefoglalva, s megelőzőleg maga a szerző is (ugyan-csak a 218. lapon) használja ezen megszokott jelentésében, nemkülöm-ben a 244. lapon is. — A fönnebbi mondáshoz hozzátesszi, hogy a «birtokos jelző» főleg akkor maradhat el, «ha a birtokos nincs eléggé meghatározva»; ez egészen homályos mondás, a melyre a fölhozott példák sem derítenek világosságot. Ezekben a példákban a birtok-viszony úgy van megjelölve, mint a magyarban, t. i. a birtok nevé-hez tett személyraggal, a mi meg didaktikai szempontból hiba, mert a birtokos személyragokról még nem volt szó. — Nem szabatos mondás az, hogy a melléknév «mint állítmány a többesben változatlan marad» (234. l.); először is az olyan mondatokban, mint pl. *kujular derim-dir* «a kutak mélyek» (tkp. «kutak mély van»), *çocuklar çasta dirler* «a gyermekek betegek» (tkp. «gyermekek beteg vannak»), a melléknév nem állítmány, hanem kiegészítő; de még akkor sem volna helyes, ha azt mondaná, hogy a melléknév «mint kiegészítő a többesben változatlan marad», mert a dolog veleje az, hogy a többesszám-beli alanyhoz tartozó létigének a kiegészítője egyesszám-ban áll, sőt maga a létige is, ha az alany élettelen tárgyakat jelent.

A török nyelvtanírók hagyományos szokása szerint azt tanítja, hogy van egy *-im* (*-üm, -im, -um*) «vagyok», *-sin* (*-sün, -sin, -sun*) «vagy», *-iz* (*-üz, -iz, -uz*) «vagyunk», *-siniz* (*-sünüz, -siniz, -sunuz*) «vagytok» segédige (248. l.). Azonban ez tévedés, mert ezek nem segédigék, hanem személyragok. WINKLER a tanuló gyakorlati céljá-nak szem előtt tartásával mentegeti e helytelen tanítást; de hiszen a tanulóval a valóságot sem volna nehéz megértetni, t. i. azt, hogy a török e helyett: «én ember vagyok», azt mondja: «én ember-én» (*ben adamim*), a második «én»-t személyraggal fejezve ki. — Az is hagyományos téves tanítás (WINKLER is helyteleníti), hogy a «hatá-rozott mult»-nak *-di* (*-dü, -di, -du*) képzője az *idi* «volt» segédigéből, a «határozatlan mult»-nak *-miş* (*-müš, -miş, -muš*) képzője az *imiš* «volt v. lehetett» segédigéből, a föltételes mód *-se* (*-sa*) képzője pedig az *ise* «ha van» segédigéből keletkezett (257, 260. l.). A dolog úgy áll, hogy ezek a segédigék maguk is azzal a *-di, -miş* és *-se* képzővel alakultak, a melylyel a többi ige megfelelő alakjai. Kúnos tanítása (valamint a többi előttem ismert török nyelvtané is, kivéve a MÜLLER Ágostét) valósággal «filius ante patrem». Hiszen hogyan jöhetett volna létre az *idi*, az *imiš* és az *ise* segédigei alak, ha belőle keletkezett volna a *-di*, a *-miş* és a *-se* képző?

A terminológia nem erős oldala. A tagadó igeragozásbeli *-ma*,

-*me* képző neki «tagadó szótag» (265. l.), és minden, a mi utána következik (akár személyrag, akár tempus-képző, akár tempus- v. modus-képző + személyrag v. többes-képző), neki egyszerűen «személyrag» (u. o.).

Következetlenségbe esik, midőn azokat a végzeteket, a melyeket előbb (248. l.) enklitikus segédigei alakoknak vett, utóbb (271. l.) személyragoknak nevezi.

Különös, hogy a segédigék között helyet foglal az *olmak* «lenni, valamivé válni» ige is, holott az egész igitanban egyetlen-egy olyan alakot sem találunk, a mely vele mint segédigével volna összeszerkesztve. Ennek az a magyarázata, hogy más török nyelvtanok fölhoznak az *olmak* igével összetett alakokat (pl. KASEM-BEG 120—125. l. stb., MÜLLER ÁGOST Paradigm. 26. l. stb.), de ezeket — minthogy úgy lát-zik valósággal nincsenek használatban — a szerző mellőzte, azonban az *olmak* igét mégis oda sorozta be, a hol más nyelvtanokban találta: a segédigék közé. Egyébiránt az *olmak* ige teljes ragozásának közlésére még abban az esetben sem lett volna szükség, ha csakugyan segédigéül szolgálna, mert a ragozása semmiben sem tér el a «rendes ige» ragozásától.

A török igeragozás, különösen az összetett igealakok megértését megkönnyíthette volna a szerző annak a konstatálásával, hogy (az imperativust kivéve) valamennyinek igenév az alapja; pl. hogy *ölmüş* éppen olyan igenév, mint a m. *meghalt*, a mely egyúttal a perfectum sing. 3. személye; *ölmüşler* az előbbinek éppolyan többszáma, mint a m. *meghaltak* a sing. *meghalt*nak; *ölmüşüm* «meghaltam» tkp. a. m. «meghalt-én»; *ölmüş idim* «meghaltam volt» pedig tkp. a. m. «meghalt voltam». Később megemlíti ugyan, hogy a jelenidejű igenév *-r* képzőjének alakja «azonos a jelenidő egyes 3-ik személyével» (295. l.), és hogy a «jövőidejű igenév jele azonos a jövő idő töjével» (299. l.), de helyesebb lett volna korábban, az igeragozás tárgyalásánál, és megfordítva azt mondania, hogy ennek meg ennek az igealaknak az alapja ez meg ez az igenév, természetesen megemlítve azt is, hogy nem valamennyi használatos valóságos igenévül is. — Az igevevekről szóló fejezetben nem egészen helyesen mondja, hogy «a török határozói igevevek is mellékmondatot helyettesítenek» (301. l.). Ennek az állításnak általános érvényességét maga rontja le egy csomó példával. Ityenek: *gök jüzünde ötüp gelen turnalar* «az ég színén énekelve (nálá helytelenül: «énekelvén») jövő daruk»; *gülerek jüzüme bak* «mosolyogva az arczomba nézz»; *sevinerek geldim* «örvendezve jöttem»; *işini ojnaja-ojnaja japar* «a dolgát játszva végzi el», stb. — Nagyon furcsa az, a mit aztán mond a határozó

igenevekről, t. i. hogy az «alakjok nem változik, a mennyiben a cselekvés személyét, számát és idejét a mondatbeli névszó fejezi ki». (301. l.) A cselekvésnek nincsen személye, hanem végrehajtója van; száma szintén nincs; ideje, az van, de a «mondatbeli névszó» (a melyet kissé határozottabban alanynak szokás nevezni) semmiféle nyelvben sem alkalmas arra, hogy a cselekvésnek az idejét kifejezze, még kevésbé fejezheti ki azt, a mi nincs: a cselekvésnek a számát. — Az is egészen helytelen állítás, hogy az *-up*, *-üp*-végű határozó igenév (vagy a képzője?) «a mondatban az *és* kötőszó helyét pótolja». (301. l.) Ez az állítás ellene mond annak, a mit a szerző néhány sorral föllebb mondott, hogy a török határozó igenevek «mellékmondatot helyettesítenek»; helytelen voltát pedig elemi nyelvtani képzettséggel is ki lehet venni a fölsorolt példákból.

Az ige- és a névszó-képzésről szóló szakaszok — a melyeket kevés változtatással, egynek-másnak elhagyásával és betoldásával külön is kiadott*) — száraz összeállítások: képzők és származékok fölsorolása, legtöbbször minden megjegyzés nélkül; csak itt-ott akad egy-egy efféle megjegyzés: «e képző *-n* eleme... azonosnak látszik a visszaható igék *-n* képzőjével» (317. l.), vagy: «e képzőnek teljesebb *-žak* (*-žek*) alakja azonosnak látszik a főnévképző *-žak*-kal.» (312. l.)

A szerző itt újra elárulja, hogy a nyelvtani kategóriákkal nincsen

*) «Szóképzés az oszmán-török nyelvben» cz. alatt (KSz. VI. 1—11). Ennek a bevezetésében azt mondja, hogy az oszmán nyelv szóképzői az eddig megjelent különféle nyelvtanokban (a REDHOUSE-ét és a JEHLITSCHKÁÉÉ sem véve ki) csak hiányosan és rendszertelenül vannak tárgyalva, azért úgy gondolta, hogy nem végez fölösleges munkát, ha — fölhasználva az élő nyelv gyakorlati megfigyelése alapján szerzett gyűjtéseit is — lehetőleg teljes összeállítását igyekszik nyújtani, mégpedig grammatikai rendszerbe foglalva, mindazon névszói és igei képzéseknek, a melyek az oszmán nyelvből megállapíthatók. — Hogy a szóképzés az eddig megjelent nyelvtanokban hiányosan és rendszertelenül van tárgyalva, azt csakugyan el lehet mondani a legtöbbről. Azonban pl. PRIZMAIER ÁGOST nyelvtanában (Grammaire turque. Vienne, 1847), a mely pedig nem is a híresebbek közé tartozik, a Kúnosnál fölsorolt képzők majdnem mind megvannak (csak néhány összetett, ritkább és homályosabb hiányzik), s a tárgyalásukat sem lehet éppen rendszertelennek mondani, csak más a rendszere, mint a melyet mi megszoktunk. Sőt még PRÖHLE VILMOSnak kicsinyke Oszmán-török Nyelvtanában (Pozsony, 1899) is megtaláljuk Kúnos képzőinek legnagyobb részét. Viszont Kúnos összeállítása sem teljes; pl. nincs meg benne a határozószókhöz és ragos szavakhoz járuló *-ki* melléknévképző, nincs meg a plur. *-lar*, *-ler*, nincsenek meg a melléknévi és a határozó igenevek képzői, pedig a Nyelvkönyvében megvannak.

teljesen tisztában, mint a következő példák mutatják: *gez-in-* «sétálgatni», *bul-un-* «lenni, létezni», *sev-in-* «örülni», *dinle-n-* «pihenni», *gör-ün-* «látszani», *bak-in-* «nézgelődni», *açla-n-* «siránkozni», *geç-in-* «megélni, átkelődni» neki visszaható igék (288/9. l.) [a KSz.-ben (2. l.) ezek «reflexiv-durativ (frequentativ)» értelműeknek vannak mondva]; megjegyzendő, hogy *bul-un-* «találatni» néhány sorral föllebb helyesen a szenvedők közé van besorozva (288. l.), valamint a KSz.-ben *gör-ün-* «látatati» is (2. l.) | *olun-* «levődni» a szenvedő igék között foglal helyet (288. l., KSz. 2. l.) | a «viszonosságot kifejező igék (reciprocum)» közé sorozza ezt is: *dolaş-* «bolyongani» (289. l.), s a KSz.-ben ezeket is: *atış-* «ide-oda dobni, dobálódzni» (2. l.), *tirmaş-* «kúszni» (3. l.) [a Nykv.-ben *at-iş-* «dobálgatni» frequentativ (289. l.), a *tir-maş* «kúszni» képzőjének értéke pedig nincs meghatározva (290. l.)] | a «valamivé tevést vagy valamivel való cselekvést, különösen ellátást» jelentő igéket «factitivum»-nak nevezi (291. l., KSz. 3. l.); képzőjük (*-la*, *-le*) funktiói közül hiányzik a «valamit tevés», pedig a példák között ott van: *jumurt-la-* «tojni» (*jumurta* «tojás»), *iş-le-* «dolgozni» (*iş* «dolog») (291. l., KSz. 4. l.) | a valamivé válást jelentő igék közé van besorozva: *başar-* «befejezni» (292. l., KSz. 4. l.) | az elvont fogalmakat jelentő szavak közt vannak ilyenek is: *bajram-lık* «ünnepre való», *geçe-lık* «éjjeli ruhadarab», *gün-lük* «nappali, nappalra való», *gelinlik-kız* «menyasszonynak való lány», *beş lik* «öt-piaszteres pénzdarab», *jırmi-lık* «húsz-parás pénz», *on-luk* «tíz-parás pénz», *jüz-lük* «száz-parás pénz» (307. l., KSz. 5/6. l.) | azt mondja — melléknévekről szólásban — hogy *at-li* «lovas» és *gönül-lü* «önkéntes» névszói értelemben használatos (310. l., KSz. 7. l.), a mivel azt akarja mondani, hogy főnévül használják ezt a kettőt; alább még egynéhányszor mond névszót főnév helyett (312, 319. l., KSz. 11. l.).

A képzők funktióját az igeképzés tárgyalása alkalmával elfelejtí némelykor meghatározni (pl. a *-maş*, *-ze*, *-zir*, *-sa*, *-se*, *-kun* képzőt, 290. l.) [a KSz.-ben a *-maş* a reciprok képzők között van, 4. l.], úgyszintén a denominális névszóképzésnél is (pl. a *-ça*, *-çe*, *-ca*, *-ce* melléknévképzőt, 312. l.) [a KSz.-ben a *-li*, *-lı*, *-lu*, *-lü* képzőt is, 7. l.], a deverbális névszóképzésnél pedig — a *-ma*, *-me* képzőt ki véve — teljesen hallgat róla.

Némelykor a hangjelölésben eltéréseket találunk a Nyelvkönyv és a KSz.-beli czikk között; így pl. a *-tir*, *-dir* képzőt a Nyelvkönyvben (290. l.) mindig *d*-vel írja, ellenben a KSz.-ben zöngétlen mássalhangzó után helyesen mindig *t*-vel (csak egyszer hagyta meg vétségéből a *d*-t: *sev iş-dir-il-* «szeretkeztetődik», 3. l.) | *-şijiz*, *-şejiz* (309. l.): KSz. *-şiriz*, *-şeriz* (6. l.).

A szavak értelmezésében is találunk a Nykv. és a KSz. között eltéréseket, pl. *) *karan-lik* «sötét hely» (307. l.): «sötétség» (6. l.) | *ajdin-lik* «világos hely» (307. l.): «világosság» (6. l.) | *čiček-lik* «virágos hely» (307. l.): «virágos kert» (6. l.) | *kekremsi* «savanykás, fanyar» (313. l.): «kesernyés» (7. l.) | *karamsi* «sötét barnás» (313. l.): «sötétes» (7. l.) | *sajim* «számolás» (316. l.): «szám» (9. l.) | *kaldirim* «lépcső, járda» (316. l.): «lépcső» (9. l.). (ZENKERNÉL: «Steinpflaster, Dammweg») | *bičim* «metszet, forma» (316. l.): «metszés, forma» (9. l.) (ZENKERNÉL: «das Schneiden, Schnitt des Kleides, Mode, Gestalt, Form, Art u. Weise») | *jatsi* (*jassi*) «esteli ima» (318. l.): KSz. (10. l.) ugyanígy, de a Nykv. 202. lapján: *jassi* «estidő» (ZENKERNÉL: «das Schlafen, Schlafengehen, Zeit des Schlafengehens»); a szó a *jat-* «feküdni» ige származéka, s ha csakugyan jelent «esteli imát» is, ez csak később ráruházott jelentés lehet; bizonyítja azt a KÜNÖS idézte jelzős kifejezés: *jatsi namazi* «esti, lefekvés előtti imádkozás» (318. l.), a melyben *namazi* = «imádsága» | *taškin* «elárasztó» (320. l.): «kiáradt» (11. l.). (ZENKERNÉL: «zum überlaufen voll») | *bitkin* «bevégződő» (320. l.): «befejező» (11. l.). (ZENKERNÉL nincsen meg, csak az alapszava: *bitmek* «zu Ende kommen, fertig werden») | *tutkun* «megfogható» (319/320. l.): «megfogott» (11. l.) | *sarmaš-* «átölelni» (318. l.): «ölelkezik» (10. l.) (ZENKERNÉL: «sich einwickeln, sich umhüllen, sich anhängen, sich umarmen, sich verstricken, sich verfangen, sich verfitzen») | *sar-* «göngyöl» (318. l.): «ölel» (10. l.) (ZENKERNÉL: «winden, umwinden; binden, ein-, verbinden; wickeln, umgeben, umarmen, umfangen» stb.; tehát helyes mind a két értelmezés, de minthogy «turbán» jelentésű származékról van szó, mégsem helyes azt mondani, hogy az alapszavának «ölel» a jelentése).

Volna még több megjegyzésem is, de azokat elhagyom. Az elmondottakból láthatja minden figyelmes olvasó, hogy az Oszmán-török Nyelvkönyv nem készült sem elegendő hozzáértéssel, sem kellő gondossággal, s a tudományra nézve nyereségnek éppenséggel nem lehet mondani.

SZINNYEI JÓZSEF.

*) A nagyobbik szám a Nykv., a kisebbik a KSz. lapszáma.